

PRINCIPIUL UNICITĂȚII FUNCȚIILOR SINTACTICE ÎN GRUPUL NOMINAL. CÂTEVA ADNOTĂRI

0. D. D. Drașoveanu (1997, p. 67 și urm.), care a instituit principiul unicității funcțiilor sintactice în gramatica românească, îl demonstrează prin prisma felului în care se realizează subordonarea unui termen subordonat față de unul regent; face o clasificare riguroasă a cazurilor, după *criteriul funcționalității*¹ (*ibidem*, p. 95 și urm.), deoarece, pentru enunțarea acestui principiu, nu poate lua în calcul criteriile de clasificare a funcțiilor sintactice². Lingvistul are în vedere sintagma subordonativă, formată din doi termeni, unul subordonându-i-se celuilalt: existența unui al doilea termen subordonat, construit/realizat în același fel cu unul dat, fără să fie însă coordonat cu acesta, depinzând de un același termen regent, este imposibilă. Unicitatea funcțiilor sintactice este verificată, cu excepțiile de rigoare, în felurite contexte, dar, odată cu atributul adjectival, aceasta se sfârșește (*această frumoasă casă țărănească*). Teoretic, un substantiv poate avea mai multe adjective necoordonate, în imediata lui vecinătate (ies din calcul numele predicativ sau predicativul suplimentar).

1. Principiul unicității funcțiilor sintactice, conform GBLR (2010, p. 24, 666), guvernează numai grupul verbal, condus de un verb-predicat al enunțării³ (caracterizat, prin urmare, de categoriile persoanei și ale numărului), verb care impune, prin matricea lui semantico-sintactică, prezența unor complemente. Unicitatea este eliminată, deci, din celelalte tipuri de grupuri sintactice, inclusiv din cel nominal⁴. Explicația dată de autori vizează calitatea centrului de grup, un nume, care, în esența lui, nu poate impune existența obligatorie a unui complement, dar, în același timp, nu are capacitatea de a atribui roluri tematice, precum o face verbul-predicat al enunțării. Potrivit tratatului academic, dincolo de posibilitatea de a conferi un anumit rol tematic complementelor, principiul unicității țintește calitatea *obligatorie* a unei funcții sintactice.

GBLR exclude atributul ca termen generic pentru subordonații unui nume, fiind înlocuit, după criteriul semantic, de astă dată, de noi funcții sintactice ale grupului nominal: determinant, modificator, cuantificator, posesor și complement al numelui.

¹ Lingvistul clujean elimină criteriul semantic în clasificarea funcțiilor sintactice.

² Aceste criterii erau destul de eterogene, cel puțin, până la apariția GBLR, cu unele excepții: tradiționalele complemente circumstanțiale clasificate după un criteriu extralingvistic/semantic, în schimb atributul, după modul de realizare a acestuia.

³ Așadar verbul nonfinit (la un mod nepersonal) își pierde capacitatea de a cere complemente, fiindcă își pierde independența în comunicare?

⁴ Inclusiv complementul numelui, cerut de substantive de origine verbală, nu intră în grupul complementelor ce respectă principiul unicității, cu toate că termenul de „complement” este definit prin natura sa obligatorie.

Fără a avea pretenția să epuizăm toate argumentele/soluțiile privitoare la demonstrarea existenței unui principiu al unicității în grupul nominal, vom aduce câteva observații/adnotări. Vom trata, pe scurt, complementul numelui, modificatorul și determinantul.

1.1. Complementul numelui își păstrează poziția obligatorie datorită subordonării față de un substantiv de origine verbală. Acesta din urmă își păstrează valențele sintactice de tip verbal, deși are o flexiune de tip nominal. Camelia Stan (2003) face o trecere în revistă (destul de riguroasă) a posibililor subordonați ai numelor de acțiune în limba română. Autoarea insistă asupra capacității acestora de a conferi roluri tematice subordonaților: instrument – *uzul rațiunii* (Stan 2003, p. 113–114), agent – *întrecerea dintre ei* (*ibidem*, p. 146) etc. Se poate vorbi despre vecinătățile obligatorii în cazul unor nume care și-au păstrat regimul prepozițional identic cu cel al verbelor din care provin: *adaptare la noile condiții*, *desprinderea de Ion Iliescu* (*ibidem*, p. 157), despre „circumstanțiale” sau „complemente circumstanțiale”⁵: circumstanța modală – *câștigarea la limită*, circumstanța instrumentală – *trasul cu pistolul*, complementul circumstanțial – *pătrunderea în aparat/supraveghere aeriană* (*ibidem*, p. 166–168).

Al. Mardale (2006a, p. 44 și urm.) descrie grupurile prepoziționale raportate la un centru-nume, grupuri fie argumente (complineri obligatorii), fie adjuncți (facultativi). Numele care pot avea argumente sunt cele de origine verbală (*goană*, *credință*, *privire* etc.), nume relaționale (*frate*, *tată*, *unchi* etc.)⁶, nume iconice (*imagine*, *fotografie* etc.), clasificatorii (*conceptul*, *noțiunea*, *categoria* etc.).

Nota 1. Pentru demonstrarea principiului unicității în subordonare, este nevoie de o aprofundare serioasă a problematicii semanticii numelui (a substantivului, prin excelență), a capacității lui de a cere sau nu subordonați exprimați prin adjective, numerale, grupuri prepoziționale (cu nume/verb/adverb); dăm spre exemplificare⁷, în urma unei scurte cercetări, câteva substantive care nu sunt suficiente sieși semantic, având nevoie de completări (recte complemente) sub formă de grupuri prepoziționale⁸: atitudine (*față de...*), adevărul (*despre/asupra...*), bilet (*de/pentru...*)/fiecare, oricare (amândouă cu valoare de pronume), cineva (*dintre/din...*) etc.

Concluzie. Substantivele de origine verbală, și nu numai acestea, au nevoie de complemente, deși, morfosintactic, nu sunt verbe, dar, semantic, își păstrează „nevoia” de a fi întregite de acele complineri obligatorii. Poziția unică a unui complement poate fi demonstrată/verificată.

⁵ Facem distincția între complementul circumstanțial și circumstanțial, în funcție de statutul său obligatoriu sau facultativ pe lângă un verb (GBLR, p. 655).

⁶ La capitolul închinat complementului numelui, GBLR (p. 74–75) face referire și la substantivele relaționale care cer argumente (complineri obligatorii).

⁷ Nu ne proclamăm ca fiind primii care au descoperit că anumite nume (substantive/pronume) nu sunt suficiente semantic (a se vedea în fragmentele următoare). Lista de cuvinte va fi revizuită/modificată, în urma unei cercetări mai serioase asupra problemei.

⁸ Este evident că aceste completări pot fi neexprimate în text, la fel ca și complinerile verbului.

1.2. Problematic este statutul modificatorilor în raport cu numele-centru de grup, mai ales al celor care sunt exprimați prin adjective, așezate obligatoriu după nume, din punctul de vedere al topicii. G. Pană-Dindelegan *et alii* (2010, p. 141 și urm.) și GR (p. 355–364) amintesc de modificatorii restrictivi, strâns legați sintactic și semantic de centrul nominal, exprimați prin adjective categorizante/grupuri prepoziționale cu funcție categorizantă: *elev bucureștean*, *copil de profesor* etc. Această restricționare presupune că nu pot exista mai mulți modificatori restrictivi necoordonăți, aparținând aceluiași substantiv. În opoziție cu aceștia, modificatorii nonrestrictivi pot fi mai mulți, fără să fie coordonați: *păr lung de mătase...*⁹.

Tot în același context, se constată în limba română existența unor anumite grupuri „binare” (Rizescu 1962, p. 521; Stati 1968, p. 184), în care unele substantive, cu toate că sunt regente în text, au o poziție inferioară, pentru că sunt „insuficiente semantic”, au nevoie de *modificatori* adjectivali obligatorii: **copil cu ochi*, **bărbat de vârstă*, **fata cu o purtare*, **sărbătorirea zilei* etc. Se poate compara cu expresiile latinești de tipul: *vir magni ingenii summaque prudentia*, unde adjectivele *magnus*, *-a*, *-um/summus*, *-a*, *-um* sunt obligatorii, exprimând calitatea, împreună cu substantivele lor (printr-un genitiv și un ablativ al calității-*qualitatis*).

S. Stati (1972, p. 58-71) expune câteva valențe (posibilități combinatorii) ale substantivului: – adjective (coordonate sau necoordonate), în contextul în care, dacă unul dintre adjective precedă substantivul, iar celălalt îl urmează: din punctul de vedere al înțelesului, primul adjectiv se subordonează grupului format din substantiv și cel de-al doilea adjectiv (*frumoasa literatură română*); – numerale, când substantivul exprimă timpul (*în anul 1980*); – anumite construcții, prepoziții cu substantive/pronume/numere/adverbe/verbe (*lauda de sine*, *grupul de patru*) etc.

Melania Florea (1983, p. 93–94) aduce în discuție pe CEL, redenumit pronume demonstrativ semiindependent în GBLR, ce, în mod evident, nu poate sta singur, ci însoțit de un adjectiv/adverb cu prepoziție, cu funcția sintactică de modificador. AL, din componența tradiționalului pronume posesiv, are același statut ca și CEL, de pronume semiindependent, însă cu excepțiile de rigoare: AL ca dublant, care, potrivit lui G. G. Neamțu (2011, p. 149–166), nu se află nici într-o relație de coordonare, dar nici într-una de subordonare față de cel pe care îl dublează – *acest băiat al meu*¹⁰.

Fostul atribut substantival în nominativ, în construcții de tipul substantiv-substantiv, *martor-cheie*, *o anchetă fulger*, *știre bombă*, la Ana-Maria Barbu (2012, p. 153–165) este, în fapt, un termen subordonat substantivului principal, un atribut calificativ. Nu este obligatoriu, dar este unic, totuși, în enunț. În GBLR, ar putea fi calificat drept un modificador denominativ (ca în *eleva Popescu*).

⁹ Prin urmare, în exemplul dat de D. D. Drașoveanu, *această frumoasă casă țărănească*, care ar demonstra nulitatea unicității în cadrul fostelor atribute adjectivale, *frumoasă* este un modificador nonrestrictiv, necoordonat cu *țărănească*, un modificador restrictiv, iar *această*, conform GBLR, datorită poziției inițiale în grupul nominal, este un determinant.

¹⁰ În această situație, este pusă sub semnul întrebării însăși relația sintactică pe care o stabilește AL-dublant cu termenul pe care îl dublează.

Nota 2. Modificatorul, cel care caracterizează/realizează o adăugire din punct de vedere semantic unui nume, teoretic, poate apărea necoordonat cu un altul, subordonați unui regent-substantiv:

- (1) *Clădirea aceea urâtă mi-a atras atenția;*
- (2) *Cartea aceasta frumoasă de citire a cumpărat-o mama.*
- (3) *Cartea aceasta frumoasă de citire, de-aici, de pe masă, este a mea.*

Vom încerca să explicăm contextele de mai sus: (1) *aceea/urâtă* sunt adjective cu rol de modificatori nonrestrictivi, numai că *urâtă* este un adjectiv calificativ (unul propriu-zis, care îmbogățește conținutul semantic al numelui), iar *aceea* este unul de origine pronominală¹¹. Dacă am încerca să mai adăugăm modificatori: **clădirea aceea aceasta/oarecare urâtă...*; *clădirea aceea urâtă, crăpată de-a lungul zidurilor...*, am ajunge la enunțuri ilogice (cum este cel dintâi), în schimb în cel de-al doilea context, *urâtă* și *crăpată* sunt coordonate; (2) *aceasta/frumoasă* sunt modificatori adjectivali (cu anumite deosebiri din punct de vedere semantic), iar *de citire*, fără să fie în coordonare cu cei din fața lui, restricționează, așa cum s-a amintit mai sus (vezi 1.2.), nemaipomenind că nu este un adjectiv, ci un grup prepozițional; (3) *de-aici*, după părerea noastră, este în apozitie, o explicație a lui *aceasta*¹², *de pe masă* indicând cu exactitate locul, o apozitie, pe lângă *de-aici*.

Concluzie. Modificatorii, indiferent de felul lor, nu sunt obligatorii, dar respectă, într-o anumită măsură, principiul unicității în subordonare. Criteriul clasificării modificatorilor, în funcție de care am explicat principiul unicității, este unul semantic¹³, nu unul funcțional (vezi 0.).

1.3. Determinantul, cu rolul sintactic de a integra în enunț un grup nominal/un nume și al cărui rol semantic este cel de determinare, adică de precizare a referențului unui substantiv ca definit (Bidu-Vrănceanu *et alii* 1997, p. 158–159), este exprimat, în primul rând prin articol definit/nedefinit. M. Florea (1983, p. 115–130) explică articolele drept conjuncții obligatorii¹⁴ ai substantivului, dar, din punctul de vedere al determinării, și membrii clasei conjuncțiilor pronominali conferă numelui caracteristica de determinat definit/nedefinit: *acel băiat/vreun băiat* etc. I. Coteanu (1969, p. 60–62) se referă la fenomenul de determinare obligatorie, respectiv facultativă a substantivului prin articol, în grupuri de două substantive, dintre care al doilea este în genitiv (*părul fetei*), la substantivul în dativ (*spune omului*), unul urmat de posesiv (*pomul tău*) etc. G. G. Neamțu (2000, p. 30–31) aduce anumite observații legate de categoria gramaticală a determinării și despre articolul determi-

¹¹ Pronumele demonstrativ, în contextul dat, adjectiv pronominal datorită acordului, din punct de vedere semantic, nu are o referință proprie, ci se comportă fie anaforic, fie deictic.

¹² Fac parte din clasa deicticelor și *aceasta* și *aici*.

¹³ Rămâne ca într-un alt studiu să confirmăm sau să infirmăm acest lucru întru explicarea unicității în grupul verbal.

¹⁴ Există și excepții de la regulă (Florea 1983, p. 128), adică rămân nearticulate substantive însoțite de prepoziții cu valori semantice diverse: conținut (*pungă cu zahăr tos*), materie (*bluză din lână roșie*), posesie (*pantofi cu toc înalt*) etc.

nativ¹⁵ (care exprimă determinarea la substantive sau cuvinte substantivate), de fapt, cel cu funcție de determinant în grupul nominal. Definierea determinantului în GBLR (p. 364–365) confirmă poziția unică a acestuia în grupul nominal.

2. Există o reală opoziție între nume și verb, din punct de vedere semantic, în ceea ce privește unicitatea ce guvernează subordonații acestora? Cât de „independent” semantic este un substantiv, cu excepția celor de origine verbală sau a celor relaționale, față de un verb care trebuie întregit de complemente?

2.1. Nu există diferențe între substantive în ceea ce privește statutul obligatoriu/facultativ al subordonaților, cu excepția celor de origine verbală (Pană-Dindelegan 1978, p. 594). Toate restricțiile, afirmă autoarea (*ibidem*), sunt aceleași pentru toate substantivele, nu sunt particularități propriu-zise ale acestora, luate în mod individual, prin urmare fiind condiționate de factorii contextuali¹⁶, nu de natura lor inerentă. Această caracterizare sintactică a substantivului are în vedere opoziția față de verb, care se întregește cu ajutorul determinantilor obligatorii.

Nota 3. Totuși, în mod evident, nu toate substantivele acceptă aceeași adjuncție (adjectivali, substantivali cu prepoziții etc.). Restricția semantică este invocată și de Em. Vasiliu (1970, p. 92 și urm.), în contextul unei teorii semantice integrate într-o gramatică transformațională a limbii. În schimb, în contextul grupurilor prepoziționale adjuncte, cu toate că au statut facultativ, ele depind de trăsăturile semantice ale numelui cap de grup și de cele ale numelui guvernat de prepoziție¹⁷ (Mardale 2006b, p. 231): *un om cu barbă, un pom în floare, case printre livezi* etc.

2.2. D. D. Drașoveanu semnalase în momentul enunțării acestei legi axiomatice, a unicității în subordonare, că nu se poate lua în considerare în clasificarea subordonaților criteriile existente până atunci (vezi atributul *vs* complement); în fapt, și în gramatica de azi chestiunea este problematică: s-a ajuns la o clasificare a fostului atribut, după criterii semantice¹⁸, dar complementul direct/indirect/prepozițional privește felul subordonării (prin flexiune/cu ajutorul unei prepoziții cerute).

3. Nu vom porni de la postulatul existenței unei prezențe obligatorii (a unui complement, de fapt), cerute de natura semantico-sintactică a termenului regent-substantiv, pentru explicarea/demonstrarea unicității funcțiilor sintactice (în grupul nominal). Pe de altă parte, putem înainta o „ipoteză”: dacă o funcție sintactică este impusă/obligatorie, în mod necesar este unică într-un grup sintactic/sintagmă, însă dacă aceasta (funcția sintactică) este un adjunct facultativ, nu se deduce, în mod ne-

¹⁵ Acest tip de articol se află în opoziție față de articolul formativ (din structura pronomelor de politețe, a pronomelor nehotărâte unul/altul) și față de cel casual (vezi substantivele proprii și cel în vocativ).

¹⁶ Factorii contextuali sunt definiți în funcție de particularitățile de articulare/nearticulare a substantivului (Pană-Dindelegan 1978, p. 595): **Școlar a întârziat//Alt școlar a întârziat; *Volum a fost scos de pe raft//Al doilea volum a fost scos de pe raft* etc.

¹⁷ Prepoziția însăși, potrivit autorului, atribuie rol tematic complementului său.

¹⁸ Atragem atenția că problema clasificării atributului a fost pusă în discuție înainte de apariția GBLR; vezi Irimia 2008, p. 537–549.

cesar, că nu este unică. Motivația noastră principală este să demonstrăm că și adjectivii facultativi, într-un grup nominal, sunt unici față de un regent.

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE. SIGLE

- Barbu 2012 = Ana-Maria Barbu, *Construcțiile substantiv-substantiv. Atribut substantival în nominativ*, în SCL, LXIII, 2012, nr. 2, p. 153–165.
- Bidu-Vrânceanu et alii 1997 = Angela Bidu-Vrânceanu et alii, *Dicționar general de științe. Științe ale limbii*, Editura Științifică, București, 1997.
- Coteanu 1969 = Ion Coteanu, *Morfologia numelui în protoromână (româna comună)*, Editura Academiei R.S.R., București, 1969.
- DR = „Dacoromania”, serie nouă, Cluj-Napoca, I–II, 2004–2005 și urm.
- Drașoveanu 1997 = D. D. Drașoveanu, *Teze și antiteze în sintaxa limbii române*, Editura Clusium, Cluj-Napoca, 1997.
- Florea 1983 = Melania Florea, *Structura grupului nominal în limba română contemporană*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983.
- GBLR = *Gramatica de bază a limbii române (GBLR)*, Editura Univers Enciclopedic Gold, București, 2010.
- GR = Gabriela Pană-Dindelegan (coord.), *The Grammar of Romanian*, Oxford University Press, Oxford, 2013.
- Irimia 2008 = Dumitru Irimia, *Gramatica limbii române*. Ediția a III-a revăzută, Editura Polirom, Iași, 2008.
- LL = „Limbă și literatură”, București, I, 1955 și urm.
- LR = „Limba română”, București, I, 1952 și urm.
- Mardale 2006a = Alexandru Mardale, *Prepoziții și grupuri prepoziționale lexicale adnominale I*, în SCL, LVII, 2006, nr. 1, p. 35–53.
- Mardale 2006b = Alexandru Mardale, *Prepoziții și grupuri prepoziționale lexicale adnominale II*, în SCL, an LVII, 2006, nr. 2, p. 225–238.
- Neamțu 2000 = G. G. Neamțu, *Observații pe marginea conceptelor de „articol” și „determinare”*, în „Studia Universitatis «Babeș-Bolyai»”, Philologia, XIV, 2000, fasc. 1, p. 19–31.
- Neamțu 2011 = G. G. Neamțu, *Despre statutul morfosintactic al lui „al” dublant*, în DR, serie nouă, XVI, 2011, nr. 2, p. 149–166.
- Pană-Dindelegan 1978 = Gabriela Pană-Dindelegan, *Determinant obligatoriu versus determinant facultativ: o paralelă sintactică între verb și substantiv*, în SCL, XXIX, 1978, nr. 5, p. 593–596.
- Pană-Dindelegan et alii 2010 = Gabriela Pană-Dindelegan, Adina Dragomirescu, Isabela Nedelcu, *Morfosintaxa limbii române. Sinteze teoretice și exerciții*, Editura Universității din București, București, 2010.
- Rizescu 1962 = I. Rizescu, *Observații asupra îmbinărilor de cuvinte*, în LR, XI, 1962, nr. 5, p. 514–523.
- SCL = „Studii și cercetări lingvistice”, București, I, 1950 și urm.
- Stan 2003 = Camelia Stan, *Gramatica numelor de acțiune din limba română*, Editura Universității din București, București, 2003.
- Stati 1968 = Sorin Stati, *Categoria sintactică a determinanților obligatorii*, în LL, 1968, nr. 17, p. 183–190.
- Stati 1972 = Sorin Stati, *Elemente de analiză sintactică*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1972.
- Vasilie 1970 = Emanuel Vasiliu, *Elemente de teorie semantică a limbilor naturale*, Editura Academiei R.S.R., București, 1970.

THE UNIQUENESS OF SYNTACTIC FUNCTIONS IN THE NOUN-PHRASE.
SOME ADNOTATIONS

(Abstract)

Our paper concerns the uniqueness of syntactic functions in the noun-phrase. We would like to demonstrate, the debate remaining opened, that the modifiers, the determiners and the arguments of the noun have a unique position, all viewed from a syntactic point of view. For explaining the principle of uniqueness, the semantic restriction the noun requires is the leading part. We propose a research hypothesis in what the uniqueness and the argumental vs non-argumental status of a syntactic function is concerned, our capital motivation being to prove that the non-argumental syntatic position too could be unique to the same head of the noun-phrase.

Cuvinte-cheie: *funcții sintactice, unicitate, grup nominal.*

Keywords: *syntactic functions, uniqueness, noun-phrase.*

*Oradea, str. Cuza-Vodă, 72/10
elenaadelaghent@yahoo.com*